

Nauczyciel ocenia...

Marta Choroszczyńska

W artykule przedstawiam rozważania na temat oceniania w szkole i znaczącej roli nauczyciela w tym trudnym procesie. Dokonuję też przeglądu definicji oceniania, skupiając się, na odkrywanych obecnie na nowo ocenianiu kształtującym. Ten typ/styl oceniania, który został uwzględniony w aktualnie obowiązujących rozporządzeniach Ministerstwa Edukacji Narodowej, doskonale wpisuje się w teoretyczny model oceniania szkolnego, zawartego w ideologii zwanej progresywizmem. Nauczyciele, odpowiedzialnie traktując swoje obowiązki zawodowe, stosują się do resortowych dokumentów mających moc prawną. Jednym z nich jest rozporządzenie o ocenianiu, które od 19 kwietnia 1999 zmieniło się wiele razy.

...dla siebie jest się wiecznym uczniem.

Mistrzem nie jest się nigdy, choć ma się go w sobie.

Grzegorz Rogala

Jak trudny jest temat oceniania, niech świadczy chociażby wielość publikacji znanych autorytetów, od prof. B. Niemierki poczynając, a na praktykach szkolnych, czyli nauczycielach, kończąc. Każdy autor, wypowiadając się na ten temat, uwzględnia swoje wieloletnie doświadczenia, przedstawia różne przemyślenia, prowadzi analizy, których wnioski – przekształcone w przyjazne rady – mają w efekcie pomóc uczniowi uczyć się i przekraczać kolejne etapy edukacyjne.

W szkole ocenianie to oczywiście stosowanie procedur, znanych uczniowi i nauczycielowi, które są nastawione na sprawdzanie i ocenianie realizacji celów dydaktycznych oraz wychowawczych, równie ważnych, choć podlegających innym kryteriom oceniania.

Na ogół wyodrębnić można dwa główne cele oceniania:

- cele edukacyjne – gdy ocenianie pomaga stwierdzić, w jakim stopniu uczeń spełnił wymagania programowe i wymagania nauczycielskie,
- cele rozwojowe/spoteczne – gdy ocenianie opisuje rozwój ucznia względem zmian regulowanych normami i zasadami zachowania w szkole.

Zatem można stwierdzić, że ocenianie to przede wszystkim proces gromadzenia informacji przez nauczyciela, to integralna część procesu nauczania i uczenia się oraz przekonanie, że działanie nauczycielskie powinno służyć wspieraniu szkolnej kariery uczniów i ich motywowaniu do dalszych rozwojowych działań.

Nauczyciel, przygotowując się do ocenia-
nia uczniów, musi pamiętać o rozporządzeniach
Ministerstwa Edukacji Narodowej dotyczących:
podstawy programowej kształcenia ogólnego,
klasyfikowania i oceniania oraz nadzoru pedago-
gicznego i obowiązkach szkoły wobec państwa.
To one regulują pracę nauczyciela i, rzecz jasna,
ocenianie.

Żeby swobodnie poruszać się po tej tematyce,
być może warto przypomnieć pojęcia związane
z ocenianiem. Oto one¹:

§ 3.1. *Ocenianie osiągnięć edukacyjnych i zacho-
wania ucznia odbywa się w ramach oceniania
wewnątrzszkolnego.*

2. *Ocenianie wewnątrzszkolne ma na celu:*

- 1) *informowanie ucznia o poziomie jego osią-
gnięć edukacyjnych i jego zachowaniu oraz
o postępach w tym zakresie,*
- 2) *udzielanie uczniowi pomocy w samodziel-
nym planowaniu swojego rozwoju,*
- 3) *motywowanie ucznia do dalszych postę-
pów w nauce i zachowaniu,*
- 4) *dostarczenie rodzicom (prawnym opieku-
nom) i nauczycielom informacji o postę-*

Sprawdzanie	<ul style="list-style-type: none"> • obejmuje czynności gromadzenia i scalania informacji o uczniach i klasie przy pomocy róż- nych narzędzi oceny • efektem sprawdzania jest rozpoznanie poziomu osiągnięć ucznia, skuteczności zastosowa- nych metod i niwelowanie trudności
Ocenianie	<ul style="list-style-type: none"> • proces dochodzenia do opinii o postępach ucznia lub przypisywanie tejże opinii wartości zgodnie z przyjętą skalą
Ocenianie ciągłe/wewnętrzne	<ul style="list-style-type: none"> • obserwowanie i systematyczne poznawanie ucznia • ocenianie w trakcie procesu dydaktycznego, którego celem jest towarzyszenie rozwojowi ucznia
Ocenianie jednorazowe/zewnętrzne	<ul style="list-style-type: none"> • ocenianie przez osoby, które nie są nauczycielami uczniów • celem takiego oceniania jest podsumowanie pewnego etapu edukacyjnego
Ocenianie kształtujące	<ul style="list-style-type: none"> • opiera się na wiedzy nauczyciela o uczniu przed rozpoczęciem nauczania i w trakcie na- uczania, ma posłużyć do planowania pracy z uczniami, ułatwić dobór właściwej strategii nauczania i uczenia się • pozwala uczniowi poprzez informacje uzyskane od nauczyciela przyjąć odpowiedzialność za własny rozwój
Ocenianie sumujące	<ul style="list-style-type: none"> • ma na celu stwierdzenie, w jakim stopniu osiągnięcia ucznia, klasy i nauczyciela odpowiadają założonym celom
Wystawianie stopnia	<ul style="list-style-type: none"> • jest to określenie, jakiej wartości, zgodnie z kryteriami, odpowiada informacja uzyskana w trakcie oceniania

Umiejętność rozróżniania tych pojęć pomaga
nauczycielowi poruszać się w tej trudnej materii,
a przede wszystkim wybrać, kiedy, co, jak i po co
chce oceniać.

Sukcesem ostatnich lat jest najpierw dostrze-
żenie wartości dla edukacji, a następnie wpro-
wadzenie elementów omawianego w tym arty-
kule oceniania kształtującego do rozporządzenia
o ocenianiu²:

*pach, trudnościach w nauce, zachowaniu
oraz specjalnych uzdolnieniach ucznia,*

- 5) *umożliwienie nauczycielom doskonalenia
organizacji i metod pracy dydaktyczno-wy-
chowawczej (...),*

a także do rozporządzenia o nadzorze pedago-
gicznym³, gdzie zapisane są wymagania państwa
wobec szkół. Jednym z nich jest wymaganie 2.
*Procesy edukacyjne są zorganizowane w sposób
sprzyjający uczeniu się.* Na poziomie koniecznym
(D) czytamy:

- *Planowanie procesów edukacyjnych w szkole
lub placówce służy rozwojowi uczniów.*

¹ Za: Niemierko B. [w:] Choroszczyńska M. *Powinności nauczyciela
względem oceniania w szkole. Poradnik nauczyciela*, Wydawnictwo
RAABE, Warszawa 2006.

² Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30 kwietnia
2007 r. w sprawie warunków i sposobu oceniania, klasyfikowania
i promowania uczniów i słuchaczy oraz przeprowadzania sprawdzia-
nów i egzaminów w szkołach publicznych, z późn. zm.

³ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 7 października
2009 r. w sprawie nadzoru pedagogicznego, Dz. U. z 9.10.2009 r.
z późn. zm.

- Uczniowie znają stawiane przed nimi cele uczenia się i formułowane wobec nich oczekiwania.
- Informowanie ucznia o jego postępach w nauce oraz ocenianie pomagają uczniom uczyć się i planować ich indywidualny rozwój.
- Nauczyciele kształtują u uczniów umiejętność uczenia się.
- Nauczyciele i uczniowie tworzą atmosferę sprzyjającą uczeniu się.
- Nauczyciele motywują uczniów do aktywnego uczenia się i wspierają ich w trudnych sytuacjach.
- Nauczyciele stosują różne metody pracy dostosowane do potrzeb ucznia, grupy i oddziału.

Przedstawione zapisy w skrócie wskazują (...) strategiczne i priorytetowe kierunki działań, które wiążą się z wyzwaniami stojącymi przed współczesnymi społeczeństwami⁴.

Skąd ten zwrot od znanego ogólnie oceniania tradycyjnego?

Warto wrócić tu do przedstawienia modeli teoretycznych oceniania szkolnego⁵, opartego na przeciwstawnych ideologiach edukacyjnych, zaprezentowanych w artykule G. Szyling „Strategia przejścia czy przetrwania, czyli dokąd zmierza ocenianie szkolne?”. Wg autorki zestawione komponenty modeli oceniania szkolnego, wyodrębnione z analizy literatury przedmiotu, wyglądają następująco⁶:

Kategoria	Model tradycyjny	Model postępowy
Dominująca ideologia	Transmisja kulturowa	Progresywizm
Podstawy psychologiczne	Behawioryzm i jego modyfikacja	Psychologia poznawcza i społeczna i psychologia rozwoju
Wiedza	<ul style="list-style-type: none"> • zdefiniowana społecznie • kulturowo dany zasób wiedzy i norm • niekwestionowany charakter 	<ul style="list-style-type: none"> • uwikłanie poznania w czynnik humanistyczny • znaczenie osobistej wiedzy ucznia • problematyczność
Relacja nauczyciel – uczeń	<ul style="list-style-type: none"> • kształtowanie postaw ucznia • dominująca rola nauczyciela • hierarchia oparta na autorytecie 	<ul style="list-style-type: none"> • aktywność ucznia jako uczestnika procesu kształcenia • edukacja oparta na dialogu • partnerstwo
Miejsce oceniania w procesie kształcenia	<ul style="list-style-type: none"> • wyodrębnianie etapów nauczania-uczenia się oraz sprawdzanie osiągnięć 	<ul style="list-style-type: none"> • niemożność rozdzielenia procesu uczenia się i oceniania
Przedmiot oceny	<ul style="list-style-type: none"> • produkt/wynik uczenia się • atrybuty kognitywne (stopień opanowania wiedzy i umiejętności) • zgodność z arbitralnymi standardami poprawności • ścisłe planowanie wyniku – standaryzacja 	<ul style="list-style-type: none"> • proces uczenia się • atrybuty dyspozycyjne (uczniowski potencjał rozwojowy) • postęp ucznia rozumiany jako przechodzenie przez kolejne stadia rozwoju • względna nieprzewidywalność wyniku
Forma oceny	<ul style="list-style-type: none"> • stopień lub inny symbol wg ustalonej skali 	<ul style="list-style-type: none"> • ocena opisowa
Główne techniki oceniania	<ul style="list-style-type: none"> • testy, egzaminowanie, różnicowanie 	<ul style="list-style-type: none"> • portfolio, obserwacja
Zasadnicze funkcje oceniania	<ul style="list-style-type: none"> • selekcja, realizowanie oczekiwań społecznych 	<ul style="list-style-type: none"> • diagnoza zmiany, informacja dla ucznia

W trakcie porównywania modeli oceniania tradycyjnego z postępowym uwidaczniają się obszary różnic i konfliktów. Uczeń chce być traktowany podmiotowo, chce mieć wpływ na ocenianie swoich postępów w nauce i chce otrzymywać informacje, jak ma planować swoje uczenie się, aby obie strony, tj. nauczyciel i uczeń, były zadowolone nie tylko z efektów kształcenia, ale także ze swojej codziennej pracy. Właśnie w ten model wpisuje się jak najbardziej ocenianie kształtujące, które

dr G. Czetwertyńska, promotorka takiego oceniania, nazywa także „stylem nauczania”⁷.

⁴ Ibidem.

⁵ Szyling G. *Strategia przejścia czy przetrwania, czyli dokąd zmierza ocenianie szkolne?* [w:] Klus-Stańska D. [red.] *Dokąd zmierza polska szkoła?* Wydawnictwo Akademickie Żak, Warszawa 2008.

⁶ Op. cit., s. 213.

⁷ Czetwertyńska G. *Konstruktywizm a ocenianie kształtujące* [w:] *Oceniaj, aby uczyć*, Ośrodek Badań nad Tradycją Antyczną UW, Warszawa 2005.

Co tak zbieżnego jest w modelu postępowym i ocenianiu kształtującym?

Na pewno obserwowanie przez nauczyciela, w którym miejscu na osi rozwoju jest uczeń, następnie uwzględnianie pozadydaktycznych aspektów oceniania, w tym branie pod uwagę jego środowiska rodzinnego i społecznego.

Następnie docenienie aktywności własnej ucznia jako uczestnika procesu kształcenia, wypracowanie relacji partnerskich opartych na wzajemnym szacunku. Świadomość, że nie można oddzielić procesu nauczania i uczenia się od oceniania rozumianego jako udzielanie informacji uczniowi zainteresowanemu swoimi postępami i osiągnięciami w nauce. Ważna jest też forma oceny, czyli promowana obecnie ocena opisowa.

Dziś toczy się batalia społeczna, aby uczniowie byli oceniani z uwzględnieniem wyżej wymienionych elementów. Akcja „Szkoła bez stopni” przyniosła pozytywne efekty, bo:

Zgodnie z projektem nowelizacji ustawy o systemie oświaty, od września 2015 roku jedyną formą oceny ucznia w klasach 1-3 ma być ocena opisowa. W klasach 1-3 wszystkie oceny, zarówno bieżące – z klasówek, pracy domowej, aktywności na lekcji – jak i oceny klasyfikacyjne – śródroczne i roczne – mają występować w formie opisowej – tłumaczy Justyna Sadlak z biura prasowego MEN. – Założeniem ministerstwa jest to, by ocena była informacją zarówno dla ucznia, jak i jego rodziców, o poziomie osiągnięć edukacyjnych ucznia. Powinna pomóc uczniowi w pokonywaniu trudności w nauce poprzez wskazanie błędów przez nauczyciela i sposobów radzenia sobie z trudnościami⁸.

Zdaniem MEN ocena opisowa, zawierająca informacje o tym, co uczeń zrobił dobrze, co i jak powinien poprawić i jak ma się dalej uczyć, pozwoli

efektywniej wykorzystywać informacje zawarte w ocenie oraz pozytywnie wpłynąć na funkcjonowanie ucznia w szkole i jego motywację do nauki⁹.

W akcję przeciwko stopniom szkolnym, oprócz środowisk edukacyjnych, włączyli się także ludzie biznesu. Prof. A. Blikle w wywiadzie dla „Dyrektora Szkoły” mówił: *Stopnie nie tylko nie motywują, a wręcz demotywują. O ich negatywnych efektach po raz pierwszy przeczytałem w książce „Punished by Rewards” amerykańskiego psychologa społecznego Alfiego Kohna. Autor podkreśla, że kary i nagrody – a szkolne stopnie to z pewnością kary i nagrody – nie są jedynie nieskuteczne, lecz wprost przeciwnie¹⁰.*

W takim razie czas zmienić ocenianie, oprzeć je na bezpośrednim kontakcie, obserwacji, rozmowie z uczniem, przejrzeniu z autentycznym zainteresowaniem jego portfolio. Takie działanie zbuduje ważną relację między uczniem a mistrzem. Istotną staje

się funkcja oceny, czyli głównie informacja zwrotna dla ucznia. To ona jest podstawą do diagnozowania stanu zastanego, a jednocześnie diagnozuje zmianę – co należy zrobić dalej...

Uczeń oceniany kształtująco otrzymuje od nauczyciela możliwość samodzielnego poszu-

kiwania wiedzy, ma prawo do popełniania błędów, a błąd staje się pretekstem do pogłębiania procesu nauczania bądź wspólnego uczenia się. Uczenie się na błędach uważane jest za wartościowe, bo zaciekawia i motywuje do zdobywania wiedzy i nowych umiejętności.

Idea oceniania kształtującego opiera się w dużej mierze na autorefleksji ucznia, która jest wspoma-

prezentowanie uczniom ich statych postępów w nauce wzmacnia w nich poczucie wartości, wiarę w siebie, w swoje możliwości, w sens podejmowania wysiłku i trudu uczenia się

⁸ <http://m.trojmiasto.pl/news/Nauczanie-początkowe-bez-stopni-Nowa-proponycja-MEN-n81988.html>

⁹ Ibidem.

¹⁰ Dyrektor Szkoły nr 12/2014.

gana przez nauczyciela-przewodnika, nauczyciela-mistrza poprzez pozyskiwanie informacji zwrotnych dotyczących stopnia przyswojenia wiedzy i umiejętności oraz poznawanie sposobów na ich lepsze opanowanie. Uczniowie, w sposób przyjazny, systematycznie otrzymują informacje zwrotne o tym, czego już się nauczyli, a czego nadal muszą się uczyć. Prezentowanie uczniom ich stałych postępów w nauce wzmacnia w nich poczucie wartości, wiarę w siebie, w swoje możliwości, w sens podejmowania wysiłku i trudu uczenia się.

R.I. Ardens napisał: *Oceny szkolne mogą długo ważyć na poczuciu własnej wartości i własnych możliwości człowieka*¹¹. A przecież ważne jest, aby uczeń polski czuł się partnerem swoich kolegów w zjednoczonej Europie, silny wiedzą, umiejętnościami i właśnie poczuciem własnej wartości.

Temat oceniania w szkole jest ważny nie tylko dla uczniów i nauczycieli, jak się okazuje, interesuje także różne środowiska. Niedawno trójmiejscy dziennikarze przeprowadzili sondę społeczną i zadali m.in. pytanie o potrzebę oceniania przy pomocy stopnia. Oto odpowiedzi na pytanie „Czy w szkole podstawowej powinny być tradycyjne oceny?”:

- tak – przez długie lata bardzo dobrze to funkcjonowało – 66%
 - tak – ale nie w nauczaniu początkowym, czyli w klasach 1-3 – 18%
 - raczej nie – lepsze są symbole, punktowy lub opisowy system oceniania – 8%
 - zdecydowanie nie – chociaż w podstawówce można by dać sobie spokój z ocenami – 8%
- Łącznie oddano 387 głosów¹².

No cóż, taki wynik oznacza, że jeszcze długa droga przed promotorami idei „Szkoła bez stopni”. Jednakże myślę, że wraz z rozwojem świadomości rodziców, nauczycieli i uczniów, stopień szkolny zostanie za jakiś czas zastąpiony w ocenianiu wewnątrzszkolnym przede wszystkim rzetelną informacją zwrotną.

Na szczęście kropla drąży skałę.

¹¹ Arends R.I. *Uczymy się nauczać*, WSiP, Warszawa 1994.

¹² Więcej na <http://m.trojmiasto.pl/news/Nauczanie-początkowe-bez-stopni-Nowa-propozycja-MEN-n81988.html>

Bibliografia

1. Arends R.I. *Uczymy się nauczać*, WSiP, Warszawa 1994.
2. Choroszczyńska M. *Powinności nauczyciela względem oceniania w szkole. Poradnik nauczyciela*, Wydawnictwo RAABE, Warszawa 2006.
3. Czetwertyńska G. *Konstruktywizm a ocenianie kształtujące [w:] Oceniaj, aby uczyć*, Ośrodek Badań nad Tradycją Antyczną UW, Warszawa 2005.
4. Niemierko B. *Ocenianie szkolne bez tajemnic*, WSiP, Warszawa 2002.
5. Szyling G. *Strategia przejścia czy przetrwania, czyli dokąd zmierza ocenianie szkolne? [w:] Klus-Stańska D. [red.] Dokąd zmierza polska szkoła?* Wydawnictwo Akademickie Żak, Warszawa 2008.

oceny szkolne mogą długo ważyć na poczuciu własnej wartości i własnych możliwości człowieka

Marta Choroszczyńska jest dyplomowaną nauczycielką konsultantką w Ośrodku Rozwoju Edukacji, edukatorką z listy MEN, egzaminatorką przedmiotów humanistycznych i ekspertką ds. awansu zawodowego nauczycieli. Autorka licznych programów w zakresie doskonalenia zawodowego nauczycieli oraz wielu publikacji przedmiotowo-metodycznych. Była doradczyni metodyczna i redaktorka prowadząca „Poradnik Nauczycieli” i „Język polski w szkole podstawowej” (RAABE). Animatorka przedsięwzięć wspierających współczesną edukację, także we współpracy z różnymi instytucjami działającymi na rzecz oświaty.